CZU: 811.135.1'272
DOI: 10.5281/zenodo.3566690

Gheorghe POPA
Universitatea de Stat
„Alecu Russo"
din Bălți

REMANENȚE ALE TRECUTULUI ÎN STUDIUL ȘI FUNCȚIONAREA LIMBII ROMÂNE ÎN POSTCOMUNISM

Remanence of past in the research and the functioning Romanian Language in Postcommunism

Abstract: The article discusses several issues related both to the study of the Romanian language in post-communism and to its functioning in this period: Moldovan-Romanian linguistic identity, language functions, the role of the mentality, using the communist double speak patterns, etc.

Key words: gnoseology, function, double speak, mentality, ontology, the principle of antidogmatism.

Rezumat: În articol se iau în discuție doar unele chestiuni legate atât de studiul limbii române în postcomunism, cât și de funcționarea ei în această perioadă: identitatea lingvală moldo-română, funcțiile limbii, rolul mentalității, valorificarea tiparelor limbii de lemn comuniste etc.

Cuvinte-cheie: gnoseologie, funcție, limbă de lemn, mentalitate, ontologie, principiul antidogmatismului.

0. Ceea ce dorim să menționăm din capul locului e faptul că titlul de mai sus nu trebuie să conducă la ideea că suntem obsedați de vreo intenție denigratoare și/sau nihilistă, după cum nici informația ce urmează s-ar referi, preponderent, la zone vulnerabile privind statutul și funcționarea limbii române, precum și la studiul ei în postcomunism, întrucât orice limbă, deopotrivă și studiul ei, indiferent de regimul la guvernare în statul respectiv (fie al totalitarismului comunist sau al fascismului italian, fie al francismului spaniol sau al naționismului german etc.), indiferent de orientarea lingvistică la modă sau de tradiția lingvistică din țara dată, s-a bucurat de atenția specialiștilor, care, în ultimă instanță, s-a soldat cu manuale și dicționare utile, cu monografii consistente și lucrări instructive etc. Altfel zis, în cele ce urmează ne-am condus de unul din principiile coșeriene referitoare la activitatea științifică (detaliu reiterat cu orice ocazie de savant) care rezidă în faptul că, spre deosebire „de alți critici care văd mai mult neajunsurile și văd mai mult limita fiecărei concepții, care este totdeauna mai mult sau mai puțin parțială sau parțializatoare", compatriotul nostru a încercat să vadă, „dimpotrivă, chiar și în ceea ce respinge, care este sâmburele de adevăr" (Coșeriu 2004, p. 69).

BDD-A30766 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:28 UTC)

1. Examinarea problematicii legate de subiectul în discuție presupune implicit abordarea unui larg spectru de aspecte ce vizează nu numai identitatea lingvală moldo-română, limba română în spațiul glotic european, invazia anglicismelor și „izgonirea" rusismelor din limba română, dar și o diversitate de interinfluențe, conexiuni, legături, intersectări, corelații etc. În acest context, am considerat rezonabil de a ne pronunța pe marginea corelației dintre planul ontologic și gnoseologic, altfel zis, a corelației dintre limbaj ca obiect al cunoașterii (engl. *object of cognition*), adică ca realitate ontică, pe de o parte, și limbaj ca obiect al științei (engl. *object of science*), adică ca realitate gnoseologică (firește, profilul și conținutul limbajului ca realitate în gnoseologie sunt determinate și de configurația și conținutul obiectiv al limbajului, adică în ipostaza sa de realitate ontică).

2. Opțiunea noastră e în concordanță cu afirmația saussuriană că „obiectul nu precede punctul de vedere, dar s-ar spune că punctul de vedere este acela ce creează obiectul" (Saussure, p. 35). Într-adevăr, limbajul uman „precede punctul de vedere" doar în calitatea sa de realitate ontică, dar îl succede în calitatea sa de realitate gnoseologică: anume punctul de vedere al cercetătorului-lingvist schițează contururile limbajului ca obiect epistemologic (surprins în diversele lui ipostaze: structurală, funcțională, sistemică, imanentistă, formală, comunicativă, pragmatică, creativă, descriptivistă etc.) pe fundalul limbajului ca obiect ontologic. Din aceste considerente, am găsit oportun de a plasa în prim-plan anume corelația dintre planul ontologic și cel gnoseologic, deoarece în situația limbii române din Republica Moldova ea este determinantă. Afirmația noastră are la bază anumite realități concrete. Astfel, printre primele revendicări legitime, firești („de fapt, unicele la aceea vreme") ale majorității băștinașe „erau pledoariile legate de limba națională: extinderea funcțiilor ei sociale, decretarea ca limbă de stat și revenirea la grafia latină" (Ețcu *et alii*, p. 3). Indiscutabil că aceste revendicări au determinat apariția a sute de materiale: doar în doi ani de zile, 1987-1988, au apărut cca 200 de articole (*ibidem*). Cu certitudine că numărul lor, după 1988 până în prezent, s-a dublat, deși, dintr-un anumit punct de vedere, considerăm inutilă sporirea de publicații, deoarece care e rostul să te bați cu morile de vânt: or cine are urechi să audă, cine are ochi să vadă. Ceea ce ar trebui să menționăm e faptul că materialele publicate (ele se referă, cu precădere, la studiul gnoseologic al limbii), pe de o parte, au contribuit la elucidarea diverselor aspecte legate de comportamentul ontologic al limbii române, iar, pe de altă parte, i-au derutat sau i-au temperat pe unii specialiști în dorința lor de a se pronunța pe marginea unor chestiuni de actualitate. Remarcăm acest detaliu, întrucât jalnica nostalgie după timpurile de odinioară, când se vorbea lozincard despre „înflorirea limbilor naționale" continuă să se facă simțită și mai aproape de zilele noastre.

2.1. Aducem în continuare două mostre de examinare amalgamată și tendențioasă a problemelor de limbă, examinare ce oferă suficient spațiu pentru interpretări echivoce și/sau elucubrante. Astfel, lingvistul rus V. Danilenko, în 2009 (deci după zece ani de la destrămarea imperiului sovietic), dezvăluind esența politologiei lingvistice (disciplină ce se interesează de relația dintre politică și limbă), nu putea să nu observe

BDD-A30766 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:28 UTC)

(a se reține în continuare acribia, acuratețea și corectitudinea științifico-lingvistică a cercetătorului) „acutizarea problemelor legate de politica lingvală din unele republici – Lituania, Estonia, Moldova ș.a. (presupun că acest *ș.a.* nu avea în vedere situația limbilor daghestană, mordovă, cerchesă, cecenă, tătară ș.a. din Federația Rusă – Gh. P.)". Și ... colac peste pupăză: această situație „a fost primită cu îngrijorare și peste hotarele republicilor date (ne întrebăm care au fost motivele ce au condiționat această neliniște și dacă nu cumva «neliniștea» respectivă a putut fi urmărită exclusiv în Rusia – Gh. P.)". Cu greu, dar cercetătorul din Irkutsk recunoaște evaziv că „destinul unor limbi naționale din URSS (deci, până la urmă, nu al tuturor celor 135! – Gh. P.) se afla în pericolul substituirii de către limba rusă (avem convingerea că e vorba de destinul nu doar al «unor» limbi naționale, care se afla «în pericol», dar care, realmente, era deja periclitat! – Gh. P.)". Iar adoptarea legislației respective privind decretarea ca limbă de stat a limbilor naționale a provocat, în viziunea cercetătorului nominalizat, „proteste din partea populației vorbitoare de limbă rusă" (curios lucru: de ce rușii nu au protestat când limbile naționale figurau doar „pe hârtie", în realitate fiind „cenușărese"). Până aici parcă nimic ieșit din comun, dar în Moldova însă – culmea! – „lucrurile au ajuns până la greve (da, probabil, cei din afara republicii, mai exact, din Rusia doreau ca noi să stăm, ca de obicei, … în bancă – Gh. P.)". După cum era de așteptat, nu putea „fratele mai mare", generos fiind din fire, să nu propună și o soluție în asemenea situații: „Evident, cea mai optimă concepție (incorectul comparativ de superioritate *наиболее* „mai" trădează marea ardoare a cercetătorului de a se îndepărta de suprema disperare că nu vor mai exista două limbi de stat – Gh. P.) este cea despre două limbi de stat pe formațiile teritoriale nevorbitoare de limbă rusă – băștinașă (a se observa: ostentativ se evită termenul *națională* – Gh. P.) și rusă" (Даниленко, p. 73-74).

2.2. Nu mai puțin susceptibile de interpretări echivoce sunt și reflecțiile lansate mai recent (în 2017) de M. Gabinschi privind identitatea lingvală moldo-română. Astfel, cunoscutul cercetător chișinăuian, alunecând vădit pe panta eclectismului și, totodată, zgândărind sentimentele și făcând-o pe mironosița, ne va aduce la cunoștință că: a) „Însuși renumitul E. Coșeriu, ale cărui blamări furioase ale presupusei așa-zise limbi moldovenești neromâne sunt citate de ani de zile în Moldova", a numit într-un interviu limba acad. Al. Philippide „moldovenească" și, luând în calcul „întregul volum de sensuri ale acestui cuvânt (semantemele lui), nu e nimic greșit în aceasta", consideră M. Gabinschi (Габинский, p. 152). În primul rând, cititorii neavizați ar trebui să știe că E. Coșeriu ca atare n-a „blamat" – și încă „furios" – existența „limbii moldovenești", ci, pur și simplu, a expus tranșant niște adevăruri științifice, iar, în al doilea rând, chiar și cititorii avizați sunt și ei oarecum șocați de îmbinarea *limba moldovenească neromână* („нерумынский молдавский язык"), după cum nu-și pot explica de ce se irită „furios" M. Gabinschi pentru faptul că „blamările" lui E. Coșeriu „sunt citate în Moldova de acum ani în șir"; b) În situația când se vorbește de identitatea limbii moldo-române, opinează în continuare M. Gabinschi, „este de față cazul ordinar de sinonimie privind denumirea limbii (în glotonomie), și anume: limba română are

BDD-A30766 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:28 UTC)

glotonim ce se aplică la limba de pe întregul ei areal şi subglotonim ce se aplică la doar anumite porţiuni din arealul ei". Raţionamentul în cauză ne obligă să-i mulţumim dlui M. Gabinschi pentru dezvăluirea şi fundamentarea unui nou tip de sinonimie terminologică în limbă; c) Dacă în clasificarea limbilor romanice ar figura limbile română şi moldovenească, aceasta „va fi o falsificare", iar dacă în această clasificare ar figura „română (moldovenească)", lansează o altă ipoteză M. Gabinschi, aceasta „ar reflecta suficient de adecvat realitatea şi va contribui la încetarea discuţiilor sterile inutile" (*ibidem*, p. 153-154). Ba, dimpotrivă, suntem convinşi că anume asemenea pledoarii şi sugestii pot favoriza la nesfârşit „discuţii sterile inutile";

2.3. Făcând abstracţie de tonul uşor zeflemist al expunerii de mai sus, ţinem să menţionăm totuşi că asemenea materiale (mai ales, că sunt semnate de specialişti în domeniu!) se înscriu perfect în zona masochismului lingvistic (despre care a vorbit de nenumărate ori E. Coşeriu) şi pot doar induce cititorii în eroare, îi pot deruta chiar şi pe unii specialişti sau, ce e mai înspăimântător, pot să-i facă pe unii să renunţe la convingerile lor de odinioară.

În acelaşi timp, n-ar trebui să se creeze impresia că toţi lingviştii „sovietici" gândeau la fel. Iată o destăinuire în acest sens oferită – de cine credeţi? – de însuşi E. Coşeriu: „Când, deja după *glasnosti* a lui Gorbaciov, l-am invitat pe V. V. Ivanov (adjunct al redactorului-şef al prestigioasei reviste *Вопросы языкознания* „Probleme de lingvistică" - Gh.P.) aici (în Tübingen – Gh.P.) şi l-am întrebat despre tot ce s-a întâm-plat în Uniunea Sovietică, el mi-a răspuns că s-a scris incredibil de mult, dar nu s-a publicat şi că mulţi au murit cu gândul că opera lor poate cândva se va publica, dar între timp trebuia să rămână în sertar: oamenii s-au retras, să zicem aşa, într-un fel de exil" (Каватек *et alii,* p. 43).

3. În general, ar trebui să se mai ştie că au dispărut studiile în care s-ar demonstra tranşant şi chiar cu o anume mândrie existenţa deosebirilor dintre limba română şi cea moldovenească, prin exemplificări ce aveau menirea să-i ţină puterii bizul: *aluat, păpuşoi, hârleţ, promoroacă, sovet sătesc, organe sovietice* – cuvinte utilizare, preponderent, în limba moldovenească şi *cocă, porumb, cazna, chiciură, sovet popular sătesc, organe ale puterii populare* – cuvinte utilizate, preponderent, în limba română. La acestea, consideră autorii studiului de tristă amintire, ar mai putea fi adăugate şi cuvintele *buterbrod, şaşlâk, vahtă, samagon, baton, grelkă, bulkă, sutkă* ş.a. care au început să fie înregistrate de dicţionarele „moldoveneşti", dar nu şi de cele româneşti (Вартичан *et alii*). Rămâi, pur şi simplu, totalmente uluit când vezi că specialişti în domeniu se tânguiesc disperat că în dicţionarele moldoveneşti „mai continuă să figureze aşa unităţi lexicale", cum ar fi, de exemplu, *tartină, frigăruie, borderou, franzelă, sacou, pateu, teracotă, muşama, robinet, sacoşă* etc., în timp ce în „vorbirea orală vie moldovenească" („в молдавской живой устной речи") ele de mult nu se mai utilizează. Astăzi, nu vom mai citi materialele în care să se formuleze constatări triumfaliste şi gratuite, gen: „Dezvoltarea de mai departe a limbii naţionale moldoveneşti în interacţiunea ei cu limbile popoarelor frăţeşti ale Uniunii RSS şi, mai ales, cu limba rusă

BDD-A30766 © 2019 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:28 UTC)

va aduce, indiscutabil, la reînnoirea resurselor limbii literare, la intensificarea specificului ei" (*ibidem*, p. 62). Nu vom mai întâlni, de asemenea, nici titluri de lucrări, gen „Egală între egale" publicată în 1971 (autor N. Corlăteanu), după cum nu cred că în timpul apropiat vor apărea lucrări cu un asemenea titlu în spațiul comunitar al Uniunii Europene, în care să fie pus în discuție statutul limbii române în contextul tabloului glotic pestriț european (suntem curioşi să aflăm care va fi temerarul lingvist european, care se va încumeta să publice o lucrare de acest gen, cu atât mai mult că, în condițiile actuale, o atare lucrare e mai mult decât necesară).

4. Consemnăm cu satisfacție această stare de lucruri (abstractizându-ne, firește, de la volumul lui V. Stati „Dicționar moldovenesc-românesc" care este, după etichetarea imparțială și univocă a regretatului savant ieşean D. Irimia, „un avorton între inepție și ticăloșie" (Irimia, p. 12), dar, în acelaşi timp, nu putem să nu luăm în considerare ecoul mentalității de odinioară, care se mai face auzit și în zilele noastre. Invocând fenomenul mentalității, vrem să scoatem în evidență faptul că *mentalitatea* nu e, pur și simplu, un „mod de gândire", ci este „o particularitate umană mult mai complexă și mai extinsă" și se referă la „modul în care se concepe, pe plan mental, viața sau «lumea», inclusiv sistemul de valori create ca atare și structurate într-o anumită ierarhie; însă, desigur, din această sistematizare mentală, inclusiv configurarea sau selectarea «modelelor», derivă și comportamentele concrete individuale sau cele imitate, impuse, generalizate într-o societate, eventual în etape ale acesteia" (Slama-Cazacu, p.163-164). Putem deduce, aşadar, că în orice țară și în orice etapă de dezvoltare a ei funcționează diferite tipuri de mentalitate, iar renunțarea la ele, odată cu trecerea la un nou sistem de guvernare, inclusiv la un nou mod de viață, este un proces anevoios, întrucât presupune renunțarea la anumite convingeri, idei, comportamente etc.

4.1. Mentalitatea, în multe situații, are un rol decisiv privind valorificarea unui postulat, evaluarea unei opinii, combaterea unei aberații, contracararea unui flux de informații discutabile etc. Cu alte cuvinte, anume mentalitatea deja încetățenită poate să scoată în relief un adevăr sau poate să frâneze întronarea acestui adevăr, poate să idolatrizeze un punct de vedere vulnerabil sau poate să diminueze importanța unei idei de lungă și reală perspectivă etc. Și în cazul examinării, la nivel epistemologic și/sau ontologic, a limbajului uman sau a unor părți componente ale lui, mentalitatea își repercutează meandrele. Lesne ne putem da seama de ce, de exemplu, și în condițiile actuale se mai „perseverează" (și nu numai de către adepții „moldovenismului") pe ideea – puerilă ca intenție și sterilă ca fond – că în problema limbii din Republica Moldova trebuie să-și spună cuvântul „poporul". Rezultatul eventualului referendum e cunoscut înainte de a-l organiza, întrucât el este similar cu cel descris de acad. N. Corlăteanu referitor la sistemul heliocentric și cel geocentric: „Să ne închipuim pentru moment că s-ar declara un «sfat cu poporul» în privința sistemului heliocentric și cel geocentric al universului. Cum credeți, mulți dintre oamenii simpli s-ar decide să-l voteze pe Micolay Kopernic? Cred că nu, deoarece în concepția populară până astăzi soarele merge pe cer de la răsărit spre apus într-un rădvan tras de cai albi" (Corlăteanu, p. 18).

BDD-A30766 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:28 UTC)

Ar trebui să amintim în acest context și de un alt detaliu ce ține, de asemenea, de mentalitate – de această dată, a alogenilor. Trebuie să fii completamente naiv, crezând că alolingvii vor considera că denumirea corectă a limbii populației majoritare este română.

Mai aducem un exemplu. A devenit deja o definiție de crestomație (în special, în studiile și manualele din ex-URSS și din țările lagărului socialist) afirmația că funcția de bază/primară/funciară/primordială/fundamentală/globală a limbii e cea de comunicare. Cu certitudine că această convingere are ca punct de reper constatarea leninistă (la care majoritatea lingviștilor și făceau obsedant referire) că „limba este cel mai important mijloc de comunicare între oameni". Nimic de reproșat, în acest sens, întrucât V. I. Lenin a spus, de această dată, un adevăr incontestabil, precizând însă că acest adevăr reliefează, de fapt, alte trei „adevăruri", numai nu pe cel care s-ar referi la funcțiile limbii: a) limba e „mijloc de comunicare", și nu de altă natură (de exemplu, de tracțiune sau de transport); b) limba e „cel mai important" mijloc de comunicare, deci nu e unul secundar, auxiliar (cum e, de exemplu, muzica sau pictura); c) limba e de natură socială, întrucât e „mijloc de comunicare între oameni", și nu de altă natură (de exemplu, animală). Ca atare, funcția de comunicare poate fi scoasă în prim-plan cu condiția că ea acoperă și alte funcții (cum ar fi cea denominativă și predicațională, evidențiate de D. Irimia; cea expresivă, apelativă și reprezentativă, evidențiate de K. Bühler; cea referențială, expresivă, conativă, fatică, metalingvistică, poetică, evidențiate de R. Jakobson, cea de comunicare, de suport al gândirii, de exprimare și estetică, evidențiate de A. Martinet, sau cele peste douăzeci de funcții, evidențiate de I. Coteanu). În caz contrar, nu avem motive de a considera funcția de comunicare una fundamentală, deoarece omul, în procesul de comunicare (e vorba deci de funcția de comunicare) transmite semenilor săi, prin intermediul limbii (deci e vorba de funcția expresivă/de exprimare a limbii), niște gânduri, iar acestea, la rândul lor, au fost, în primul rând, „construite" prin intermediul limbii (e vorba de funcția constitutivă a limbii), iar, în al doilea rând, au fost acumulate pe parcursul vieții (e vorba deci de funcția cumulativă a limbii). Interesant cum își va realiza limba funcția de comunicare, dacă nu vor fi „puse pe treabă" și celelalte funcții? În aceeași ordine de idei, în zadar vom încerca să identificăm vreun mesaj care ar putea fi considerat un produs doar al unei singure funcții, inclusiv al funcției de comunicare. Din punctul nostru de vedere, eroarea vine de la confuzia noțiunii de *predestinație, funcție, rol* cu cea de *menire, destinație, scop, sens, rost* (în engleză: *function, role* și *purpose (aim)*; în franceză: *fonction, role* și *mission, destination;* în germană: *die Funktion* și *die Bedeutung*; în rusă: *функция* și *назначение*).

Pentru a înlesni delimitarea acestor noțiuni, vom invoca următorul exemplu. Litera *Aa* este un semn grafic ce notează sunetul–tip *Aa.* Deci menirea acestei litere constă în atingerea unui scop, a unui rol: de a marca invarianta, adică media variațiilor din pronunțarea sunetului *a* (de exemplu, din cadrul cuvintelor *mama, tata, ah, ha, ramă* etc). În situația dată, *menirea* literei coincide cu *funcția* ei. Această literă însă poate îndeplini și alte funcții: ea poate fi utilizată pentru semnalizarea lipsei unei ființe

BDD-A30766 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:28 UTC)

sau a unui obiect din locul unde ar fi trebuit să se afle, pentru verificarea văzului, pentru indicarea punctului de oprire sau de staționare pe traseul transportului public, pentru recomandarea vitaminei *A,* pentru a indica că te afli „aici" etc. Sau iată un exemplu din alt domeniu. Apariția *măturii* este condiționată de inventarea unui obiect de uz casnic care ar putea fi folosit pentru a face curățenie (în situația dată predestinația *măturii* coincide cu funcția ei). În același timp, mătura poate avea și alte funcții: de a atrage atenția vizitatorilor (fiind rezemată de ușa de la intrare) că stăpânii nu sunt acasă, de a fi utilizată de către mame ca mijloc de educare a odraslelor etc. Or nimeni nu se va încumeta să susțină că mătura a fost inventată pentru atenționare sau educație. Întocmai așa se prezintă lucrurile și în cazul limbajului uman: apariția lui a fost determinată de faptul că trebuia să existe un mijloc de comunicare între oameni (apropo, în viziunea noastră, nu trebuie să excludem nici posibilitatea de apariție, la timpul respectiv, și a altor mijloace de comunicare decât limbajul), firește, „mai puțin performante" decât cele existente sau cele virtuale, dar, luând în calcul virtuțiile pe care le poate avea limbajul (articulat), celelalte tipuri de limbaj posibile au cedat „onorabil" în fața limbajului articulat.

În acest context, ne întrebăm retoric în ce măsură alte limbaje (decât cel articulat) ar fi putut servi drept suport principal al gândirii sau ar fi contribuit la acumularea cunoștințelor noastre despre realitatea înconjurătoare? În ce măsură alte tipuri de limbaj (decât cel articulat) ar fi putut descrie limbajul articulat (or se știe că limbajul are și funcție metalingvistică, adică este unicul mijloc prin care se descrie pe sine însuși) sau ar fi putut segmenta diferențiat continuumul realității înconjurătoare.

Tot despre o obstinație de a renunța fie la absolutizarea unor idei emise anterior (chiar dacă au fost revoluționare la timpul respectiv), fie la fetișizarea unor nume de rezonanță (chiar dacă au fost „deschizători de drumuri" în unul sau alt domeniu investigațional) ne vorbește și următorul exemplu. După cum se știe, pentru prima dată distincția dintre limbă și vorbire a fost efectuată în termeni mai riguroși de F. de Saussure. E. Coșeriu însă e unul din primii lingviști care s-a „întrebat în ce măsură această distincție este o distincție reală" (Coșeriu 1994, p. 50), exprimându-și vădit dezacordul în raport cu această distincție. Ulterior, numărul lingviștilor care nu au acceptat sau, pur și simplu, s-au îndepărtat de dihotomia lingvistului elvețian a crescut simțitor. Astfel, se consideră că anume vorbirea este o realizare, mai degrabă, a omului, a personalității, a sferei lui afective decât o realizare a limbii: ca atare, realizarea, includerea limbii este necesară și are un rol important, dar, în principiu, ea se prezintă doar ca un mijloc pe calea prin care se manifestă vorbirea (Ушакова 2009, p. 9). În această ordine de idei, pentru psiholingviști, de exemplu, este mai acceptabilă seria „aptitudinea lingvală «ca parte a psihicului» – conștiință – cultură – personalitate – vorbire" decât dihotomia saussuriană limbă/vorbire (Уфимцева 2009, p. 4). Gânduri similare au fost exprimate și de alți cercetători, dar, cu toate acestea, mulți autori continuă să invoce și să persevereze pe dihotomia saussuriană (în acest context, îmi amintesc discuția cu un coleg, căruia i-am propus să elaborăm un curs de lexicologie, la care el mi-a răspuns franc: „N-are șanse de a fi publicat, întrucât este deja cel scris de dl acad. N. Corlăteanu!").

BDD-A30766 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:28 UTC)

4.2. Remanențe ale timpurilor comuniste pot fi urmărite și la nivel ontologic, adică în mecanismul de funcționare a limbii. Dintre multiplele aspecte ale acestui mecanism, ne vom referi doar la repercusiunile „limbii de lemn" comuniste în perioada postcomunistă, reliefând, de această dată, influența .... benefică a acestui tip de limbaj asupra diversificării limbajului actual.

4.2.1. Ca atare, denumirea *limba de lemn* „se referă la expresiile stereotipe create *ad hoc* sau la clișeele constituite din cuvinte *existente,* însă *cu sensul modificat*, și care sunt, de obicei, impuse dogmatic de o ideologie sau o putere (care poate fi politică, dar și economică, financiară etc.)" (Slama-Cazacu, p. 317)[1]. Nu ne-am pus scopul să descriem statutul limbii de lemn (e un subiect destul de vast), dar ne vom limita doar la o precizare. Nu trebuie să se creeze impresia că limba de lemn de odinioară nu se utilizează (sau nu se infiltrează) și în comunicarea de la ora actuală. În plus, ar trebui să se știe că acest fenomen a fost în toate timpurile și în toate țările, are deci un caracter general și universal: diferența rezidă doar în manifestările ei diferite (în funcție de regim, ideologie, doctrină etc). Cuvântul *alegeri*, de pildă, era utilizat în perioada sovietică în situația când se alegea o persoană dintr-o ... singură candidatură. Deci s-a trecut inocent cu vederea peste semantica cuvântului respectiv, ca, ulterior, în perioada restructurării („perestroicei"), când pe bune a apărut posibilitatea de *a alege*, termenul desemantizat *alegeri* a început a fi însoțit de determinativul *alternative* (de parcă ar există și alegeri nealternative!)[2].

4.2.2. În cele ce urmează, ne interesează însă în ce măsură tiparele limbii de lemn comuniste au fost valorificate în perioada postcomunistă. Dar numai dintr-o anumită perspectivă – din perspectiva demitizării limbii de lemn de odinioară. Cu alte cuvinte, dacă în perioada comunistă menirea utilizării limbii de lemn era de a elimina din limbă anumite cuvinte, expresii, sensuri etc. cu scopul de a manipula, îndoctrina, năuci etc., apoi una din menirea utilizării limbii de lemn, transformate actual, e de a elimina limba de lemn din perioada de până la 1989, dezvăluindu-le vorbitorilor ce se ascundea cu adevărat în spatele acestei limbi.

Iată unele mostre („echivalentele" sloganurilor limbii de lemn din comunism le-am selectat doar din creația poetului și criticului literar N. Leahu [Leahu]):

---

[1] Sintagma respectivă este o traducere a sintagmei franceze *langue de bois*, utilizată pe la sfârșitul anilor ,70 ai secolului trecut. Ce e drept, cu aproximativ trei decenii mai înainte, George Orwell a utilizat în romanul său „1984" cuvântul *newspeak* „noua vorbire", „noua limbă" ce viza limba creată de grupul potentat al regimului totalitar pentru a-i îndobitoci pe ceilalți. A se mai confrunta: rus. *деревянный язык* (< fr. *langue de bois*), *язык лжи* „limba minciunii", *новояз* (calc după engl. *newspeak),* poloneză *nowomowa* (calc după engl. *newspeak (*despre alte detalii în acest sens, a se vedea [*ibidem*]).

[2] Iată și alte exemple: *dușmanul de clasă, centralismul democratic, societatea multilateral dezvoltată, dictatura proletariatului, calda prietenie dintre...;* și mai recente: *liberalizarea prețurilor, economia de piață, perioada de tranziție, reforma financiară* etc.

BDD-A30766 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:28 UTC)

Proletari din toate ţările, uniţi-vă!	*Pecemişti din toate ţările, uniţi-vă!* (p. 14), *Proletari din toate ţările Moldovei, uniţi-vă* (p. 13);
O fantomă umblă prin Europa	*O fantomă umblă prin Bălţi* (p. 18);
Cursul scurt de istorie a PCUS	*Cursul scurt de istorie a ... memoriei* (p. 26);
Un pas înainte, doi paşi înapoi	*Comuniştii fac pasul leninist înainte şi, la fel de obligatorii doi paşi, leninişti, înapoi* (p. 29);
Conducătorul proletar	*Furerul proletar* (p. 19);
Trăiască unitatea de nezdruncinat dintre popoare	*Trăiască Unitatea de nezdruncinat dintre Corbul lui Pău, Caramela cu uraniu şi Pestelca erudită* (p. 13);
Literatura trebuie să fie socialistă prin conţinut şi naţională prin formă	*Puncte „postmoderniste" ca formă şi antinaţională în inimă şi-n simţire* (p. 83);
Aşa s-a călit oţelul	*Aşa s-a păcălit oţelul* (p. 12).

Fără a intra în detalii, putem observa, cu referire la limba de lemn din perioada comunistă, că exemplele aduse se caracterizează printr-un înalt grad de stereotipizare şi eufemizare, printr-o desemantizare evidentă a semnificaţiilor primare ale unităţilor lexicale, prin lipsa de „culoare" personală a vorbitorilor ei. Ca atare, clişeele limbii de lemn, după cum remarcă cercetătorii, sunt orientate spre un referent/denotat convenţional, abstract sau spre un referent care, în general, nu există în realitate (a se vedea mai sus utilizarea cuvântului *alegeri*).

În această ordine de idei, mai prezentăm un exemplu de altă natură. *Răsăritul* este un punct cardinal, care este asociat „cu ivirea minunilor şi cu declanşarea reveriilor" (Ruşti, 302). Prin denaturarea intenţionată şi interpretarea exagerată, versul dosofteian *Că şi de la Moscvî luceaşte lucoare*[3] s-a transformat în spaţiul „moldo-românesc" (probabil, şi printr-un act de folclorizare) într-un slogan cu evidente nuanţe ideologice: *Lucoarea vine de la Răsărit / Lumina vine de la Răsărit*[4].

[3] Prin acest vers, Dosoftei îşi exprima recunoştinţa Patriarhului Ioakim al Moscovei pentru trimiterea unei tipografii din Rusia.

[4] Iată o mărturisire elocventă în acest sens, făcută – ce e drept, cam tardiv, de abia în anii 90! – de însuşi ex-Directorul Institutului de Limba Rusă al AŞ a URSS, acad.V.G. Kostomarov: „Era dominant interesul cultural, chiar culturnic (*culturnică* „orientare a intelectualităţii burgheze din Rusia prerevoluţionară ce a substituit lupta adevărată pentru interesele poporului doar printr-o activitate iluministă – Gh.P.") pentru limba rusă legat de convingeri ideologice («limba rusă este limba comunismului», «nu poţi deveni adevărat leninist fără a cunoaşte limba rusă», «Lumina vine de la Moscova»)" (Костомаров, p. 6).

BDD-A30766 © 2019 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:28 UTC)

Era suficient ca cineva să-şi facă studiile sau să-şi facă un curs de tratament medical la Moscova, să fie dată în exploatare o hidrocentrală sau o fabrică de prelucrare a tutunului în Republica Moldova etc. şi argumentarea nu se aştepta multaşteptată, întrucât… *Lumina vine de la Răsărit.* Într-un cuvânt, şablonul respectiv, fără a avea un referent concret, însemna tot ce e posibil: şi „ajutor material dezinteresat", şi „sprijin moral şi spiritual", şi „salvare şi protejare" etc. din partea ruşilor. Ce e drept, pe parcurs, au fost şi nu puţini cercetători (dar şi nespecialişti) care au încercat să zdruncine (din motive lesne de înţeles, firește, mai mult camuflat) valoarea simbolică în cauză a cuvântului *răsărit*. Într-un mod cu totul original a făcut însă acest lucru N. Leahu: a demitizat valoarea simbolică a cuvântului *răsărit* (cu sensurile din cadrul sloganului amintit), având ca punct de reper nu invocarea argumentelor sau dezvăluirea şi combaterea exagerărilor, dar însuşi versul dosofteian, substituind *răsărit* prin *răsărită*: „Lumina vine de la *răsărită*" (Leahu, p.12). Trecem cu vederea peste inventivitatea înzestratului critic literar (cum ar fi, de exemplu, jocul de cuvinte situat pe muchia unei omonimii false *răsărit – răsărită*), fiind interesaţi mai degrabă de soarta de mai departe a acestui cuvânt (firește, cu semnificaţia din pretenţiosul aforism citat). Mai concret: are sau nu are şanse acest cuvânt să devină cuvânt-simbol ca şi „născătorul" său *răsărit*? La această întrebare răspunsul nu poate fi unul univoc. Remarcăm doar că, pe de o parte, posibilităţile cuvântului *răsărită* de a deveni simbol pot creşte pe seama dăinuirii valorii simbolice a cuvântului *răsărit*. Or *răsărită,* în contextul respectiv, e un veritabil antonim semantico-contextual al cuvântului *răsărit*, întrucât se face aluzie la îmbinarea oximoronică rusă *культура семечек „*cultura semînţelor de răsărită": or aceste semînţe, după ce sunt întrebuinţate, nu numai că sunt nestingherit scuipate, dar se face acest lucru unde ... se nimereşte). În plus, pornind de la principiul coşerian al opoziţiei care „constituie o aplicaţie a principiului general al relaţiei", putem deduce că şansele cuvintelor/îmbinărilor de cuvinte de a ajunge simboluri sporesc considerabil şi din motivul că simbolurile „nu constituie în mod necesar un sistem şi care pot simboliza prin ele însele, în afara oricărei opoziţii (sau numai printr-o opoziţie generică faţă de «tot restul»); astfel, balanţa, simbolul justiţiei, nu se opune printr-o anumită trăsătură funcţională bufniţei, care poate fi simbolul înţelepciunii" (Coşeriu 2000, p. 190). Cu alte cuvinte, dacă anumite unităţi, pentru a deveni unităţi ale limbii, au de înfruntat presiunea sistemului, adică inerţia unor relaţii existente, apoi unităţile care urmează să ajungă simboluri sunt scutite de un atare „examen". Pe de altă parte, trebuie avut în vedere şi faptul că orice act de creaţie (dar creativitatea, după ferma convingere a lui E. Coşeriu, se manifestă constant în limbaj) poate fi explicat „cu ajutorul situaţiei şi al contextului" şi înţeles de ascultător doar „printr-un efort interpretativ, care este un efort de re-creaţie" (*ibidem*, p. 174). Prin urmare, posibilităţile cuvântului *răsărită* de a deveni simbol (cu semnificaţia simbolică menţionată) mai ţine şi de „efortul interpretativ" care nu depinde „de cunoaşterea unei limbi, ci de dispoziţiile naturale şi de formaţia culturală a fiecărui vorbitor" (*ibidem*, p. 175).

BDD-A30766 © 2019 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:28 UTC)

5. Sintetizând cele expuse, menționăm cu titlu de concluzie finală generală că subiectul pus în discuție depășește considerabil aspectele tratate, dar ceea ce contează în asemenea situații e modalitatea de care se face uz la decantarea și reevaluarea punctelor de vedere din literatura de specialitate, e echidistanța necesară de care trebuie să se dea dovadă la renunțarea unor „adevăruri" propulsate în spațiul științifico-lingvistic, e disponibilitatea de a accepta existența a diverse perspective de abordare a fenomenelor de limbă și/sau lingvistice și, nu în ultimă instanță – dar, poate, în primul rând, – e abilitatea lingvistului de a se conduce în activitatea sa investigațională, indiferent de vigilența sau relaxarea regimului de la putere, de principiul coșerian al antidogmatismului, adică „de a recunoaște adevărul sau intenția chiar numai parțial adevărată acolo unde se prezintă, fără a face niciun fel de concesii, fără a renunța la o unitate de viziune, la o unitate a teoriei" (Coșeriu 1992, p.9).

Referințe bibliografice:

1. CORLĂTEANU, Nicolae. Româna literară în Republica Moldova: istorie și actualitate. În: *Limba română*, 1995, nr. 4, p. 10-19.

2. COȘERIU, Eugen. Principiile lingvisticii ca știință a culturii. În: *Studia Univ. Babeș-Bolyai, Philologia*, XXXVII, 1992, nr. 1-2, p. 5-12.

3. COȘERIU, Eugen. Prelegeri și conferințe (1992-1993). În: *Anuar de lingvistică și istorie literară*, T. XXXIII, 1992-1993, Seria A. Lingvistică, Iași, 1994.

4. COȘERIU, Eugen.*Lingvistica integrală. Interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu,* București: Editura Fundației Culturale Române, 1996.

5. COȘERIU, Eugen. *Lecții de lingvistică generală.* Traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga. Cuvânt-înainte de Mircea Borcilă, Chișinău: Editura ARC, 2000. 303 p. ISBN 9975-61-146-x.

6. COȘERIU, Eugen. Filozofia limbajului. În: *Fonetică și dialectologie*, 2001-2002, XX-XXI, București: Editura Academiei Române, 2004, p. 65-86.

7. COȘERIU, Eugen. *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală.* Antologie, argument și note de Dorel Fînaru, Iași: Editura „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, 2009. ISBN 978-973-703-386-4. – 457 p.

8. EȚCU, I., RĂILEANU, T., Studiu introductiv. În: *Situația sociolingvistică din R.S.S.M. reflectată în presa periodică (1987-1989)*. Vol. I. Partea 1, Chișinău, 1999. ISBN 9975-944-33-7. 687 p.

9. IRIMIA, Dumitru. Dicționarul moldovenesc-românesc – un avorton între inepție și ticăloșie. În: Contrafort, 2003, nr. 10-11, p. 12.

10. KABATEK, J., MURGUIA, A. *«A spune lucrurile așa cum sunt...». Conversații cu Eugeniu Coșeriu.* Traducere, indici și completări bibliografice de Adrian Turculeț și Cristina Belorțu, Iași: Casa Editorială DemiurgR, 2017. ISBN 978-973-152-353-8. – 277 p.

11. LEAHU, N. *Comedia cumană și vodevilul peceneg,* Iași: Editura Timpul, 2008. ISBN 978-973-612-325-2. – 222 p.

BDD-A30766 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:28 UTC)

12. MĂTCAȘ, Nicolae. Vom mai ajunge să culegem ghiocei. În: *Limba Română*, 1997, nr. 3-4, p. 165-170.

13. SAUSSURE, F. de. *Curs de lingvistică generală.* Traducere și cuvânt înainte de Irimia Izverna Tarabac, Iași: Editura Polirom, 1998. ISBN 976-683-127-2. – 432 p.

14. SLAMA-CAZACU, T. *Confuzii, greșeli, prostii și răutăți în limba română, azi*, București: Tritonic Publishing, 2010. ISBN 978-606-8139-16-6. – 391 p.

15. ВАРТИЧАН, И. К., ЧИБОТАРУ, С. С. Молдавский язык – самостоятельный язык молдавской социалистической нации. În: *Типология сходств и различий близкородственных языков*. Кишинев: Изд-во «Штиинца», 1976, p. 52-64.

16. ГАБИНСКИЙ, М. А., *Воспоминания нелюбимого работника, Из истории языкознания в Молдавии.* Кишинев: Изд-во «Contrast-Design», 2017. ISBN 978-9975-3112-7-4. – 164 p.

17. ДАНИЛЕНКО, В.П., *Общее языкознание и история языкознания. Курс лекций,* Москва: Изд-во «Флинта » - «Наука», 2009. ISBN 978-5-9765-0708-1 (Флинта), 978-5-02-034706-9 (Наука). – 270 p.

18. КОСТОМАРОВ, В. Г., Мир сегодня и русский язык. În: *Русский язык в национальной школе*, 1990, nr.11, p. 3-8.

19. УФИМЦЕВА, Н. В., Предисловие. În: *Язык и создание: психолингвистические аспекты.* Под ред. Н.В.Уфимцевой, Т.Н.Ушаковой, Москва-Калуга, Издательство «Эйдос», 2009, с. 3-4. ISBN 978-5-902948-31-5.

20. УШАКОВА, Т.Н., Существует ли общий и неизменимый предмет психолингвистики? În: *Язык и сознание: психологические аспекты.* Под ред. Н.В. Уфимцевой, Т. Н. Ушаковой, Москва-Калуга, Издательство «Эйдос», 2009, с. 5-21. ISBN 978-5-902948-31-5.

BDD-A30766 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:28 UTC)